

Andrzej Korytko

"Pamiętniki 1648 – 1697", Stanisław
Zygmunt Druszkiewicz, Siedlce 2001 :
[recenzja]

Echa Przeszłości 5, 451-454

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tym sumieniem można polecić ją zarówno profesjonalistom, jak i osobom hobbystycznie interesującym się odległymi już dziś dziejami Polski i Rosji. Autor niniejszej recenzji ma też osobistą nadzieję, że Pan Robert Szcześniak wkrótce odda w ręce czytelników już stricte naukową wersję swej książki.

Piotr Florek

Stanisław Zygmunt Druszkiewicz, *Pamiętniki 1648 – 1697*, opracował Marek Wagner, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001, ss. 171.

Recenzowana książka jest kolejnym przykładem wzrostu zainteresowania edycją staropolskich pamiętników. Po udanej serii wydawnictwa DiG¹ otrzymaliśmy tym razem wspomnienia jednego z uczestników wydarzeń z drugiej połowy XVII w., szkoda jedynie, że w tak niewielkim nakładzie tylko 120 egzemplarzy i bez żadnej promocji – trudno by znaleźć to opracowanie w księgarniach. Tym bardziej, że wspomnienia Druszkiewicza stanowią interesujące uzupełnienie pamiętników już wydanych i wpisują się w nurt siedemnastowiecznych dokonań prozatorskich pamiętnikarzy-żołnierzy². Dobrze się więc stało, że po publikacji w „Dzienniku Literackim” w 1856 r. i dwudziestowiecznych edycjach fragmentów pamiętnika przez Adama A. Witusika i Alojzego Sajkowskiego³, na wydanie całości zdecydował się Marek Wagner. Edycji – co nie jest bez znaczenia – podjął się historyk wojskowości, zajmujący się głównie

---

¹ M. Jemiółowski, *Pamiętnik dzieje Polski zawierający (1648 – 1679)*, oprac. J. Dziegielewski, Warszawa 2000; J. Łoś, *Pamiętnik towarzysza chorągwi pancерnej*, oprac. R. Średniawa-Szypioński, Warszawa 2000; A. D. Skorobohaty, *Diariusz*, oprac. T. Wasilewski, Warszawa 2000.

² Obok wymienionych w przypisie powyżej dwudziestowiecznych edycji doczekali się m.in. Jan Florian Drobysz-Tuszyński (*Pamiętnik Jana Floriana Drobysza-Tuszyńskiego*, w: *Dwa pamiętniki z XVII wieku Jana Cedrowskiego i Jana Floriana Drobysza-Tuszyńskiego*, oprac. A. Przyboś, Wrocław-Kraków 1954), Jan Chryzostom Pasek (*Pamiętniki*, oprac. W. Czapliński, wyd. V, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979), Jan Władysław Poczubut-Odlanicki (*Pamiętnik 1640 – 1684*, oprac. A. Rachuba, Warszawa 1987), Stanisław Żółkiewski (*Początek i progres wojny moskiewskiej w wydaniu W. Sobieskiego – Kraków 1925 oraz w wydaniu A. Borowskiego – Kraków 1998*), Mikołaj Marchocki, Samuel Maskiewicz, Jan Piotr Sapieha i Józef Budziło, których relacje opublikowano w wydawnictwie *Moskwa w rękach Polaków. Pamiętniki dowódców i oficerów garnizonu polskiego w Moskwie w latach 1610 – 1612*, oprac. M. Kubala i T. Ścieżor, b. m. w. 1995, przy czym Samuel Maskiewicz już wcześniej doczekał się publikacji: *Pamiętniki Samuela i Bogusława Kazimierza Maskiewiczów*, oprac. A. Sajkowski, red. i słowo wstępne W. Czapliński, Wrocław 1960.

³ A. A. Witusik, *Z raptularza historyka*, Lublin 1982; A. Sajkowski, *W stronę Wiednia. Dole i niedole wojenne w świetle listów i pamiętników*, Poznań 1984.

siedemnastym i osiemnastym stuleciem, autor biografii i prac popularyzujących problematykę nowożytniej wojskowości, znający staropolskie realia⁴.

Niniejsza edycja składa się z kilku części. W pierwszej, będącej obszernym wstępem, Marek Wagner zajął się przybliżeniem czytelnikowi pochodzenia, życia i działalności Stanisława Zygmunta Druszkiewicza. W oparciu o źródła archiwalne, dostępną literaturę i karty pamiętnika naszkicował barwny obraz dokonań stolnika parnawskiego. W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *W kręgu wojny i polityki* (s. 9-29) Wagner skreślił kilka słów o rodzie Druszkiewiczów oraz przedstawił młodość i losy już dorosłego Stanisława Zygmunta aż do końca lat siedemdziesiątych XVII wieku. Przyszły pamiętnikarz – urodzony w 1621 r. w Proszczycach – dość szybko związał się z domem Radziwiłłów. Będąc na służbie u Bogusława Radziwiłła, miał okazję towarzyszyć księciu w jego podróży po Europie, dzięki czemu zwiedził m.in. Holandię, Francję i Anglię. Po opuszczeniu radziwiłłowskiego dworu – ale nie zrywając z nim zupełnie – służył w chorągwiach kozackich, potem w chorągwiach Aleksandra Koniecpolskiego, Marcina Kalinowskiego, Jana Zamojskiego i hetmana wielkiego koronnego Stanisława Potockiego, razem z którym poddał się Szwedom pod Sandomierzem w 1655 r.

W części drugiej pt. *Komisarz wojsk zaporoskich* (s. 30-57) Wagner omówił działalność Druszkiewicza jako królewskiego komisarza kozackiego aż do śmierci w 1699 r. Według historyka Druszkiewicz został komisarzem w końcu 1683 r. i od tego czasu do 1685 r. przebywał na Wołyniu i Polesiu, gdzie prowadził akcję werbunkową wśród Kozaków. Już w lutym 1685 r. był obecny na obradach sejmu i został wybrany z senatu na rezydenta królewskiego na następny rok. W kolejnych latach Druszkiewicz prowadzi aktywne życie polityczne i wojskowe. Uczestniczy w posiedzeniach rady senatu i posiedzeniach sejmu, a jako królewski komisarz i jednocześnie dowódca pułków polskich i kozackich bierze udział w akcjach militarnych przygotowanych przez Jana III Sobieskiego. Na przykład w 1689 r. organizuje obronę wschodniego pogranicza przed Tatarami, dwa lata później zdobywa ważny punkt strategiczny – Sorokę nad Dniestrem, by pod koniec 1692 r., w nie do końca wyjaśnionych okolicznościach, zrezygnować z funkcji komisarza królewskiego.

Część trzecia została poświęcona sprawom domowym i publicznym (s. 58-70). Tu Wagner przedstawił sceny z życia osobistego Druszkiewicza,

---

⁴ M. Wagner, *Kadra oficerska armii koronnej w drugiej połowie XVII wieku*, Toruń 1992; idem, *Kliszów 1702*, Warszawa 1994; idem, *Stanisław Jabłonowski (1634 – 1702). Polityk i dowódca*, t. 1-2, Siedlce 1997; idem, *W cieniu szukamy jasności chwały. Studia z dziejów panowania Jana III Sobieskiego (1684 – 1696)*, Siedlce 2002; idem, *Mikołaj Złotnicki i jego diariusz wojenny (1648 – 1696)*, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej, 1995, nr 1/2, s. 101-133.

pisząc o jego majątku, żonie i dzieciach. Tych doczekał się jedenaścioro, trzech córek i ośmiu synów. Przy czym sześciu synów zmarło w wieku niemowlęcym lub dziecięcym, co w owym okresie było dość powszechnym zjawiskiem.

Całość zamykają *Uwagi edytorskie* (s. 71-79). Autor stara się w tym miejscu prześledzić losy oryginału pamiętników i jego odpisów, które znajdowały się m.in. w rękach Antoniego Schneidera i Stanisława Krzyżanowskiego. W swych wywodach dochodzi do konstatacji, że „rzeczywistym wydawcą pamiętników w 1856 r. [opublikowanych w „Dzienniku Literackim”] był Wincenty Pol” (s. 74). Znalazło się też w tym rozdziale miejsce na ustalenie czasu powstania pamiętników i przypomnienie tytułów opracowań, w których pojawiała się osoba Druszkiewicza. Wydawca wskazał również dwudziestowieczne prace, w których publikowano fragmenty diariusza.

Właściwe pamiętniki składają się z kilku niejako samorodnych części. Najpierw czytelnik napotyka na krótką genealogię rodu Druszkiewiczów (s. 83-84), spisaną w 1664 r. w jednej z włości Stanisława Zygmunta Zbadyń, by dalej przejść do właściwego diariusza (s. 85-100). Diariusz ten pamiętnikarz rozpoczął od informacji o rodzicach, o dacie swoich narodzin i edukacji, a zakończył na wydarzeniach z 1676 r., dodając w ostatnich akapitach informacje o żonie. Kolejną część stanowią zapiski zatytułowane *Rodzaj dzieci* (s. 101-111), gdzie umieszczone są krótkie notki o wszystkich dzieciach stolnika parnawskiego. Czytelnik znajdzie tu dokładny czas urodzenia dziecka, kiedy i przez jakiego księdza było chrzczone oraz informacje o rodzicach chrzestnych. Po tych interesujących z punktu widzenia obyczajowości wiadomościach następuje dalsza treść diariusza, prowadzona od 1678 do 1694 r., a więc do momentu wydania za mąż córki Ludwika. Ostatnią część wspomnień stanowią coroczne, krótkie notatki doprowadzone do 1697 r., zatytułowane: *Subsidium memoriae*, w dosłownym tłumaczeniu pomoc pamięci, czyli coś w rodzaju zapisków mających pomóc w usystematyzowaniu poszczególnych wydarzeń.

Dopełnienie wspomnień stolnika parnawskiego stanowi jego dziesięć listów wybranych przez Wagnera (s. 122-145). Wszystkie pochodzą z Archiwum Głównego Akt Dawnych, z dwóch zespołów: Archiwum Radziwiłłów i Archiwum Zamoyskich. Korespondencja ta obejmuje okres od 1657 do 1696 r. a jej adresatami są Bogusław Radziwiłł, Marcin Zamoyski i Anna Zamoyska. Szczególnie pierwsze cztery, adresowane do księcia Bogusława, obrazują pewną specyfikę klientelizmu ówczesnego społeczeństwa szlacheckiego. Całość zamykają dwie tablice genealogiczne, indeks osób i nazw geograficznych oraz wykaz skrótów.

Diariusz został opracowany ze znajomością sztuki edytorskiej, zgodnie z zaleceniami instrukcji wydawniczej. Zwroty staropolskie i większość w języku

łacińskim zostały wyjaśnione przez Wagnera w przypisach. Uzupełnienia rzeczowe, dotyczące głównie dodania brakującego imienia przy nazwisku czy wyjaśnienia, kto był na przykład „Xiążęciem Bawarskim” w 1683 r. (s. 117), wydawca podał w nawiasach kwadratowych. Szkoda, że nie znalazło się miejsce na umieszczenie wyjaśnień lub informacji uzupełniających w przypisach odnośnie mniej znanych nazwisk czy faktów, co umożliwiłoby mniej obeznanemu w materii czytelnikowi na łatwiejszy odbiór i zrozumienie tekstu pamiętnika. Trudno jednak mieć o to pretensje do wydawcy, gdyż bardzo niski nakład pozwala wysnuć przypuszczenie, że wydawnictwo nie było publikowane w celu popularyzacji, lecz raczej adresowane do wąskiej grupy specjalistów i pasjonatów interesujących się siedemnastowiecznym pamiętnikarstwem.

Z recenzenckiego obowiązku należy jeszcze dodać, że w przypisie 23 na s. 64 pojawił się nieaktualny już skrót nazwy Archiwum Państwowego w Lublinie (powinno być „AP Lublin” – jest „WAP Lublin”). Sporo też – i tu uwaga do wydawnictwa – literówek w przypisach w opracowanym przez Wagnera wstępie do pamiętników. Ponadto, redaktorzy wydawnictwa musieliby się zastanowić czy w przyszłości indeksy osób i nazw geograficznych nie powinny być układane w dwóch kolumnach (teraz są w jednej i zajmują aż 22 strony), co zmniejszyłoby liczbę stron całego wydawnictwa.

Powyższe, oczywiście drobne, usterki nie obniżają wartości pracy, a samą edycję należy uznać za udaną i co warto podkreślić nie ostatnią w dorobku Wydawcy. Wagner nie poprzestał tylko na opublikowaniu omawianego źródła, gdyż razem z Mirosławem Nagielskim wydał ostatnio pamiętnik Wawrzyńca Franciszka Rakowskiego⁵.

Andrzej Korytko

Tadeusz Srogosz, *Między biologiczną egzystencją człowieka w dziejach a historią nauki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Częstochowa 2003, ss. 248.

Recenzowana praca Tadeusza Srogosza powstała na bazie jego doświadczeń badawczych dotyczących dziejów warunków sanitarno – zdrowotnych ludności dawnej Rzeczypospolitej¹. Przybliży ona osiągnięcia metodologiczne,

---

⁵ W. F. Rakowski, *Pamiętnik wielkiej wojny północnej*, oprac. M. Nagielski i M. Wagner, Warszawa 2002.

¹ Np. Tadeusz Srogosz, *Problemy sanitarno-zdrowotne w działalności administracji Rzeczypospolitej w okresie stanisławowskim*, Łódź 1993, passim.